CZU: 930.25:327.8(498:439) **https://doi.org/10.59295/sum10(200)2024_12**

ÎNTRE POLITICILE MEMORIEI ȘI INSTITUȚIONALIZAREA GESTIONĂRII DOCUMENTELOR DE POLIȚIE POLITICĂ. O ANALIZĂ COMPARATĂ A MODELELOR ROMÂNEȘTI ȘI MAGHIARE: CNSAS ȘI ABTL

István BANDI,

Arhiva Istorică a Serviciilor Secrete din Ungaria (ABTL), Budapesta, Ungaria

Ieșirea din siajul comunismului sovietic a marcat transformarea socială și politică a țărilor din Centrul și Estul Europei, iar opțiunea popoarelor pentru democrație și civism a înfrânt aproape simultan dictaturile totalitariste în această parte a lumii. Ungaria și România, deși au parcurs trasee diferite înainte de memorabilul an 1989, au început împreună eforturile de integrare economică și militară în structurile euro-atlantice. În cazul ambelor țări, transformările au fost semnificative și au avut loc în mod etapizat. Procesul de preluare și prelucrare a arhivelor secrete păstrate cu strictețe de structurile de forță ale regimurilor comuniste a fost unul dificil, dar a contribuit substanțial la limpezirea faptelor ascunse și alinarea traumelor produse de epoca dictaturilor comuniste. Instituționalizarea prelucrării istorice a unor informații și documente care fuseseră tratate anterior ca parte a siguranței naționale au permis deconspirarea ofițerilor și delatorilor care au lezat drepturile compatrioților lor.

Cuvinte-cheie: *Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS), Arhivele Istorice ale Securității Statului Maghiar (ÁBTL), istorie instituţională, lustraţie.*

BETWEEN THE POLITICS OF MEMORY AND INSTITUTIONALIZATION MANAGEMENT OF POLITICAL POLICE DOCUMENTS. A COMPARATIVE ANALYSIS OF ROMANIAN AND HUNGARIAN MODELS: CNSAS AND ABTL.

The exit from the shadow of Soviet communism marked the social and political transformation of the countries of Central and Eastern Europe, and the peoples' option for democracy and civility almost simultaneously defeated the totalitarian dictatorships in this part of the world. Hungary and Romania, although they followed different paths before the memorable year of 1989, started together the efforts of economic and military integration in the Euro-Atlantic structures. In the case of both countries, the transformations were significant and occurred in stages. The process of taking over and processing the secret archives carefully preserved by the power structures of the communist regimes was a difficult one, but it contributed substantially to clarifying the hidden facts and relieving the traumas produced by the era of communist dictatorships. The institutionalization of the historical processing of information and documents that had previously been treated as part of national security allowed the debunking of officers and informers who violated the rights of their countrymen.

Keywords: *The National Council for the Study of the Securitate Archives (CNSAS), The Historical Archives of the Hungarian State Security (ÁBTL), institutional history, lustration.*

Preliminarii

Printr-o scurtă schițare a istoriei instituționale a CNSAS și ÁBTL voi încerca să ofer câteva date utile și necesare privind funcționarea accesului la propriul dosar și rezultatele obținute în cele două țări până acum, pentru a contribui la dezbaterea privind înființarea unei autorități similare la Chișinău, în speranța unei integrări rapide și de succes a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Modelul maghiar

După schimbarea regimului politic care a avut loc în 1989, Ungaria a avut de înfruntat, ca și celelalte țări Est-Europene, multe provocări politice și sociale. Nu este de mirare că Legea nr. LXIII-a din 1992, prin

care s-a realizat practic exercitarea dreptului constituțional de acces la informații privind propria persoană a fost percepută ca o soluție întârziată de către o mare parte a societății, dar ca o măsură neavenită de cealaltă parte. În curând, au apărut și alte acte normative necesare. Au fost mult discutate și disputate legea privind deconspirarea agenților, adică Legea nr. XXIII din 1994, Legea nr. LXV din 1994 privind gestionarea secretelor de stat și de serviciu, precum și Legea arhivelor nr. LXVI din 1995, care a reglementat, printre altele și cercetarea științifică (1, pp. 1-13).

Litera și spiritul acestor legi au stat la baza înființării unor instituții utile și necesare pentru cetățenii maghiari. Astfel, în 1997 a luat ființă Oficiul Istoric, dar din păcate legiuitorul a codificat și anumite anomalii operaționale, astfel încât disfuncționalitățile rezultate au semănat confuzie atât în rândul cercetătorilor, cât și printre solicitanții individuali (petenți). S-a generat o practică oficială în care lipsa de experiență profesională a arhiviștilor și a istoricilor se amesteca în chip nedorit cu secretomania statului polițienesc moștenită din vremurile dictaturii lui János Kádár.

Legea nr. XXIII din 1994 stabilea cu mare precizie categoriile de persoane care urmau a fi verificate. Au fost vizați, spre exemplu, cei care au lucrat în cadrul fostului Minister de Interne la Direcția Generală III/III care avea printre atribuții și neutralizarea așa-zișilor „inamici interni”. Ministerul de Interne a avut un registru relevant în acest sens, iar documentul respectiv a fost redactat până la data de 14 februarie 1990. Așadar, verificările se refereau la cei care au lucrat în cadrul acestei direcții sau în predecesoarele ei, au deținut funcții, li s-au atribuit sarcini privind munca într-o rețea informativă, au semnat olograf declarații sau rapoarte și au primit diferite recompense pentru activitățile lor. Au mai fost vizați cei care au servit într-o unitate militară în perioada 1956-1957, precum și cei care au lucrat în cadrul unei structuri de stat politizate stat în care au primit informații și date prin care puteau leza prin deciziile lor drepturile omului, și, de asemenea, membri Partidului Crucilor cu Săgeți.

În condițiile legii, verificarea a fost exercitată pe o perioadă determinată de membri unor comisii de judecători nominalizați de președintele Curții Supreme la recomandarea Comisiei pentru Securitate Națională a Parlamentului din Budapesta. Noile organisme se aflau, ca atare, sub control parlamentar. Legea prevedea că după efectuarea procedurilor de verificare persoanele vizate de art. 1 din lege demisionează din funcții și nu mai desfășoară activitățile specificate în cadrul actului normativ, decizia comisiilor de verificare nu trebuia făcută publică. Legea a fost modificată de foarte multe ori, astfel încât efectele ei s-au diluat, iar în cele din urmă, a fost abrogată la 31 decembrie 2005. Trebuie menționat faptul că deja în 1994, anul apariției Legii nr XXIII, printr-o decizie a Curții Constituționale a fost oprită aplicarea anumitor prevederi, impunându-se Parlamentului obligația de a interveni legislativ. Modificările au fost operate în mai multe etape. În 1996, prin modificarea Legii nr. XXIII/1994, a luat ființă Oficiul Istoric, menit să gestioneze actele poliției politice, în cadrul stabilit de Legea arhivelor. S-a considerat că „trebuie stabilite reguli speciale pentru păstrarea și gestionarea documentelor de acest tip, iar noile sarcini trebuie îndeplinite de o instituție independentă de Guvern și nesubordonată Ministerului de Interne”.

O modificare semnificativă a activității a avut loc în 2000, atunci când urmau să fie verificați membri Parlamentului. Atunci a fost extinsă sfera persoanelor care „dețin anumite funcții de încredere publică și au rol în modelarea opiniei publice”, iar în consecință titlul legii a fost modificat. O altă schimbare importantă a avut loc în 2001, când Biroul Istoric s-a transformat în arhivă de specialitate, iar președintele Oficiului a fost autorizat să discute despre declasificarea unor documente pe baza legii privind regimul secretelor de stat. În același timp, sfera documentelor păstrate și gestionate în cadrul Oficiului Istoric a fost extinsă și asupra materialelor arhivistice provenite de la serviciile de securitate națională, precum și asupra unor colecții de acte referitoare la internarea în lagăre. Trebuie menționat faptul că anumite selecțiuni ale acestor documente au fost preluate și anterior (1, pp. 1-13).

În iulie 2002, Guvernul Ungariei a introdus un pachet legislativ pe ordinea de zi a Parlamentului. Cele două propuneri care au fost depuse nu erau concurente, ci, mai degrabă, complementare. T/541 se referea la cunoașterea publică a activităților desfășurate de către serviciile secrete ale regimului anterior și crearea Arhivelor Istorice ale Serviciilor Securității Statului, iar T/542 viza cunoașterea trecutului unor persoanelor publice și a raportului lor cu poliția politică a regimului condus de Kádár. Prima propunere a constituit,

așadar, o posibilă soluționare a problemelor legate de cunoașterea individuală și colectivă a trecutului, iar cea de a doua avea menirea de a curăța viața publică de cei care au lezat anterior drepturile cetățenilor maghiari printr-un fel de screening (sau lustrație).

Parlamentul a pus în discuție ambele proiecte, dar în urma dezbaterilor a fost adoptat numai T/541. Astfel, Legea nr. III/2003 a permis publicarea anumitor activități desfășurate de serviciile secrete ale regimului anterior prin înființarea Arhivelor Istorice ale Serviciilor de Securitate ale Statului, dar nu a reglementat problematica lustrației. Prin termenul de *compensații informaționale* s-a permis, de fapt accesul individual la informațiile strânse de poliția politică despre așa-zișii dușmani interni ai regimului.

Legea nr. III din 2003 se referă la documentele create între 21 decembrie 1944 și 14 februarie 1990 și au legătură cu funcţionarea instituțiilor implicate în activităţi secrete ce vizau securitatea statului maghiar, ceea ce permite și accesul la dosare de *due diligence* închise, reglementează statutul persoanele îndreptățite să cunoască materialele arhivistice legate de propria persoană și condițiile de desfășurare a cercetării științifice. Conform noii reglementări Arhiva Istorică a Serviciilor Securității Statului Maghiar preiau în gestiune Arhiva Oficiului Istoric. Noua lege a abrogat anumite paragrafe ale legii anterioare, dar pentru o perioadă au rămas în vigoare și unele prevederi mai vechi. Spre exemplu, Legea nr. XXIII din 1994 asigura condițiile verificărilor referitoare la persoane care dețin funcții publice, iar Legea nr. III/2003 permitea finalizarea „verificărilor rămase în lucru" până la 31 decembrie 2005 (2, pp. 305-308).

Parlamentul a decis în 2017 predarea către ABTL a benzilor magnetice utilizate de instituțiile care aveau atribuții vizând securitatea de stat a Ungariei înainte de 1990. S-a modificat statutul cu privire la dezvăluirea activităților serviciilor secrete din regimul anterior și Legea nr. III/2003 privind Arhiva Istorică a Serviciilor Securității Statului. Arhiva Istorică a obținut dreptul să primească și să gestioneze documentele și datele prevăzute de lege, cu excepția cazului în care organismul care îndeplinește acea îndatorire publică mai are nevoie de ea în mod regulat din punct de vedere administrativ există În plus, de acum înainte, Serviciile Naţionale de Securitate după 1990 sunt responsabile de Arhiva Istorică și în ceea ce privește documentele sale, în această măsură și adjectivul „istoric" din numele instituției este și el anacronic (3, pp. 81-90).

În prezent, o echipă formată din 100 de profesioniști conservă și prelucrează cca 5.000 metri lineari de documente provenind din arhivele maghiare de specialitate ale organelor de securitate. Constrângerea epidemiei de COVID și dezvoltarea tehnică au impus măsuri vizând digitizarea documentelor. Arhiva noastră a digitizat până în prezent cca 7 mil. de file, și ne-am propus ca obiectiv digitalizarea întregului material deținut.

Arhiva ca instituție are menirea de a asigura studierea propriului dosar și în același timp al descendenților persoanelor care sunt menționate în sursele arhivistice. ABTL-ul în baza legii constituve asigură cercetarea științifică a documentelor aflate în custodia sa. La 15 iunie 2017, Parlamentul maghiar a modificat Legea nr. III din 2003 privind divulgarea activităților serviciilor secrete din regimul anterior și înființarea Arhivei Istorice a Serviciilor Securității Statului. Prin această modificare, legiuitorul a creat posibilitatea legală a transferării benzilor magnetice ale fostelor servicii secrete către Arhivele Istorice. În plus, pe lângă gestionarea documentelor de securitate a statului, Institutul are de acum competență și asupra materialelor serviciilor de securitate națională înființate după 14 februarie 1990. Astfel, după intrarea în vigoare a modificărilor aduse legii, ÁBTL a devenit arhivă de specialitate, păstrand documente de securitate națională ale actualelor servicii secrete.

Modelul românesc. Evoluția cadrului juridic și construcția instituțională

La sfârşitul anilor 1990, ca act simbolic de încheiere a perioadei de tranziţie, a fost prezentat în Parlamentul României primul proiect de lege, care viza accesul la arhivele Securităţii. Proiectul a fost înaintat parlamentarilor de către senatorul Ticu Dumitrescu, membru al Partidului Naţional Ţărănesc Creştin Democrat (PNŢCD), victimă a represiunii comuniste și preşedinte al Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici (AFDPR). Modelul instituțional luat ca reper a fost cel german (BStU), edificat de pastorul Joachim Gauk, devenit ulterior președinte al Germaniei.

După o serie de modificări ale conținutului și formei, inițiativa lansată pentru a realiza deconspirarea

efectivă a faptelor reprobabile ale dictaturilor totalitariste a produs rezultate abia în decembrie 1999, când parlamentarii români au adoptat Legea nr. 18 *privind accesul la propriul dosar şi deconspirarea poliţiei politice comuniste.* Actul normativ adoptat în timpul mandatului prezidențial al lui Emil Constatinescu nici nu mai semăna cu proiectul inițial depus de către senatorul Ticu Dumitrescu, dar s-a sperat că va servi în procesul de asanare morală a societății prin formarea Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (CNSAS), o instituție aflată în subordinea directă a Parlamentului.

Colegiul Consiliului, format din 11 membri, a depus jurământul în Parlamentul României în martie 2000. Membrii au fost delegați de partidele politice parlamentare, la propunerea societății civile și aveau un mandat de șase ani. Este de remarcat faptul că Ticu Dumitrescu nu a fost nominalizat de niciun partid politic, astfel încât cel care a făcut cel mai mult pentru promovarea cauzei lustrației nu a făcut parte din conducerea Consiliului. Instituția nu dispunea de infrastructura necesară funcționării. Nu avea arhivă, nu avea sediu și nu avea angajați. Legea nr. 187/1999 a prevăzut următoarele trei atribuții principale pentru instituția nou creată: accesul la propriul dosar, verificarea personalităților publice și prelucrarea arhivelor poliției politice după standarde academice. După modelul parlamentar, Colegiul putea funcționa doar în cvorum (în prezența a minim opt membri).

În 2002, membrii Colegiului erau împărțiți în două tabere. În timp ce șase dintre ei – Andrei Pleșu, Horia-Roman Patapievici, Mircea Dinescu, un fost deținut politic Viorel Niculescu, Claudiu Secașiu și László Csendes – au considerat inacceptabil să fie deconspirați doar colaboratorii Securității (delatorii) și au cerut dosarele necesare deconspirării ofițerilor care au funcționat în cadrul poliției politice și care au făcut să funcționeze poliția politică – așa cum se preciza și în Lege – alți cinci membri nu au fost de acord cu această poziție și, prin urmare, nu au participat la ședințele Colegiului, blocând activitatea, care oricum era limitată de lipsa documentelor necesare. O comisie parlamentară, formată din deputați și senatori cunoscuți ai vremii – dintre care îi putem aminti pe Emil Boc și Ion Predescu – a analizat situația creată la CNSAS, dar nu a reușit să soluționeze problemele.

În 2003, guvernul social-democrat condus de Adrian Năstase a trecut în posesia CNSAS un depozit din Popesti-Leordeni – astfel încât s-au creat condițiile unei preluări masive de materiale arhivistice de la foștii deținători: Serviciul Român de Informații (SRI), Serviciul de Informații Externe (SIE) și Serviciul Arhive și Documentare Militare, (SADM). S-a declanșat o activitate intensă în comisii mixte formate din membri ai Colegiului CNSAS și reprezentanți ai serviciilor speciale pentru a se realiza un transfer cât mai rapid și cuprinzător al documentelor clasificate către instituția civilă abilitată. Drept urmare, SRI, SIE SADM (ulterior, SIA) au început să predea în custodia CNSAS documente și microfilme. Ministerul de Interne însă nu a luat nicio măsură în acest sens până în 2008. Explicația acestei situații era foarte simplă. Nicio lege nu a reglementat până atunci termenul până la care urmau să fie finalizate transferurile și nu a specificat fondurile arhivistice care ar fi trebuit să fie predate CNSAS-ului.

Ca și în Ungaria combinația nefastă dintre lipsa reglementărilor clare și lipsa de experiență a arhiviștilor civili a dat naștere unor situații nedorite, gestionarea documentelor fiind costisitoare atât pentru guvern, cât și pentru public. Dosarele din județe au fost aduse la București, deși transportul materialului arhivistic nu era o soluție ideală nici în ceea ce privește securitatea lor, nici menținerea documentelor în stare bună. Probabil că ar fi fost mult mai bine să se fi organizat preluarea, păstrarea și prelucrarea științifică a dosarelor la nivel local sau regional, întucât documentele erau gestionate la nivel județean. Cu acest demers, care ar fi urmat exemplul instituțiilor germane și poloneze, cetățenii români nu ar fi avut atâtea cheltuieli de călătorie și cazare dacă voiau să-și exercite dreptul de acces la propriul dosar. În cazul solicitanților mai în vârstă aceste cheltuieli au constituit un serios impediment.

După ce în 2005, rezoluția din 28 februarie a Consiliului Suprem de Apărare (CSAȚ) a impus transferul masiv de documente către CNSAS, evoluțiile pozitive păreau să se fi accelerat. În februarie 2006 Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 16 (OUG 16/2006) a extins cercul celor supuși procedurilor de screening și a impus persoanelor care dețin funcții importante să declare orice colaborare cu Securitatea. Aceștia urmau să completeze un formular, indicând clar dacă au fost recrutați de poliția politică sau nu. În cazul în care declarația lor s-a dovedit a fi falsă, aceștia puteau fi trași la răspundere. În martie 2006 a fost numit un nou Colegiu de conducere la CNSAS, din care a făcut parte și Ticu Dumitrescu, iar la 16 decembrie președintele

Traian Băsescu a condamnat comunismul ca pe „un sistem politic ilegal și păcătos”. Noi documente au fost transferate către CNSAS în 2007, astfel cantitatea de arhivă instituției a ajuns la 20.000 metri liniari, instituția având posibilitatea să-și onoreze obligațiile prevăzute în Legea nr. 187. Comisiile mixte alcătuite din membri Colegiului CNSAS și cei ai foștilor deținători (SRI,SIE, SADM) s-a întrunit de 32 de ori pentru a efectua verificarea documentelor care urmau a fi transferate (4).

Trebuie subliniat că numărul de angajați ai instituției nu a crescut. Chiar dacă bugetul ar fi permis un efectiv de 300, au fost ocupate doar 255 de posturi. Deși anul 2007 a dat un impuls major screening-ului, identificării foștilor agenți, cercetării și transferurilor de documente, măsurile legale adoptate în 2008 au adus instituției o răsturnare în ceea ce privește screening-ul și cercetarea trecutului recent. Rezoluția Curții de Constituție nr. 51 din 31 ianuarie 2008, a declarat că Legea nr. 187/1999 care a instituit CNSAS și Hotărârea Guvernului nr. 16/2006 care i-a reglementat activitățile nu erau conforme cu Constituția României. Guvernul liberal al lui Călin Popescu-Tăriceanu a prevenit un eșec total prin adoptarea rapidă a două ordonanțe de urgență complementare (1/2008 nr. 24/2008) una după alta. Cu contribuția substanțială și cu susținerea consilierului pentru politica de securitate al prim-ministrului, Marius Oprea, Parlamentul a adoptat în unanimitate Legea nr. 293/2008 în decembrie acelui an. Actul este încă în vigoare și stabilește cadrul de funcționare a instituției. Printre altele, declară următoarele:

În ciuda termenului promițător, „deconspirarea” se referă doar la identificarea unui nume de cod. Acest lucru poate fi inițiat doar de persoana-țintă (sau predecesorul său legal) care a făcut obiectul monitorizării.

• Atât în cazul celor cărora li s-a cerut prin lege să fie supuși controlului din cauza funcției lor, cât și al celor care au fost controlați la cerere, declararea „vinovaților” se face de către o instanță a administrației publice.

• Toți cei care au permis poliției politice să-și folosească apartamentele [pentru conspirație] trebuie să fie trași la răspundere.

• Consiliul CNSAS va verifica pastorii pentru implicarea anterioară în „Securitate” numai la cerere. Cu toate acestea, orice persoană acreditată are voie să efectueze cercetări.

Practic, noua lege dispunea ca fiecare rezoluție emisă de Consiliul CNSAS prin care se declară implicarea unei persoane la poliția secretă să fie revizuită și decisă de o instanță. [Astfel, verdictul final trebuie să vină de la o instanță în fiecare caz.] Această procedură de aplicare a legii a redus eficacitatea CNSAS și a Consiliului. Aceasta prevedea ca, odată aprobate cu votul majorității Consiliului de Administrație, toate dosarele procesate în arhive (ACNSAS) de către direcția responsabilă responsabilă să fie depuse la Direcția administrației publice a Tribunalului București. În timp ce procedurile sunt libere de taxe, CNSAS este obligată să atașeze la toate cererile copiile autentice ale documentelor arhivate relevante. Persoana supusă controlului este îndreptățită să conteste hotărârea judecătorească. Instanța are obligația de a-și publica în *Monitorul Oficial* decizia definitivă neapelabilă.

Drept urmare, 17.734 de persoane au fost examinate, 4.159 dintre aceste proceduri au fost declanșate automat în baza prevederilor statutare, în timp ce 13.575 au fost lansate la cerere. În cele din urmă, Consiliul a adoptat 4.610 de hotărâri. Au fost declarate 101 persoane care au colaborat cu Securitatea, iar 381 s-au constatat că au o relație profesională cu poliția politică. În 341 de cazuri suplimentare, Consiliul de Administrație a adoptat hotărâri prin care se declară colaborarea cu poliția politică pe baza depunerilor persoanelor care cercetează documente în mod independent. Numărul de proiecții a crescut cu 277% față de anul precedent. Bazându-ne pe raportul CNSAS din 2021 care reflectă datele referitoare la anul 2020 putem expune urmatoarele date:

- 1.622 cereri acces la propriul dosar (1.171 în 2020);
- 19.079 cereri pe legile reparatorii (4.300 în 2020); 30.437 file documente pe legile reparatorii (14.615 în 2020);
- 1.053 şedinţe de vizionare petenţi şi persoane acreditate (974 în 2020);
- 1.101.587 copii de pe documente (5).

Comparând datele din perioada Covidului cu cele din 2023 putem constata că instituția și-a îndeplinit misiunea, iar numărul de cereri, a ședințelor de vizionare, a copiilor executate s-a majorat cu cca 40% pe anul 2023.

Astfel, procedura de screening este foarte complicată și lungă. În conformitate cu noile prevederi legale, Consiliul CNSAS a depus în 2008 la Tribunalul de Administrație Publică București 292 de dosare. La începutul anului 2010, raportul anual 2009 arăta că la instanță erau încă în curs 213 dosare, 12 cauze fiind anulate din cauza subiectului (moartea persoanei), în timp ce colaborarea a fost confirmată în 53 de cazuri, iar acuzațiile de colaborare au fost respinse în 11 cazuri.

De asemenea, trebuie menționat că, în versiunea sa originală, actul a permis ecranizarea liderilor bisericești. Ulterior, însă, procedurile aferente au fost scoase din responsabilitățile Consiliului.

O nouă speranță a apărut în urma tratatului internațional semnat la Berlin în decembrie 2008, care a plasat cooperarea dintre arhivele bulgare, cehe, poloneze, germane, maghiare, române și slovace într-o nouă fundație care încorporează și CNSAS în viața și gândirea academică internațională.

Începând din 2021, pe lângă obiectivul principal al asigurării accesului la propriul dosar, C.N.S.A.S. contribuie și la punerea în aplicare a unor legi cu caracter reparatoriu, privind persoanele persecutate de regimurile de dictatură, în perioada 1940-1945 (Legea nr. 154/2021 privind persoanele persecutate din motive etnice), respectiv 1945-1989 (Legea nr. 232/2020 privind persoanele persecutate din motive politice, incluzând persoanele deportate în U.R.S.S.). La finele anului 2021, patrimoniul arhivistic deţinut, administrat şi gestionat de C.N.S.A.S. însuma aproximativ 27 km liniari.

Concluzii si recomandări

După cum se poate observa, instituționalizarea confruntării trecutului nu a fost lină în statele care aparțineau anterior sferei de interes sovietice. De asemenea, lustrația s-a realizat treptat și mai degrabă publicitatea socială și accesul liber la dosare au asigurat autocurățarea istorică, care este desigur un proces îndelungat și este încă în desfășurare.

Modelul unguresc cere tuturor candidaţilor la poziţii publice o declaraţie pe propria răspundere că nu au făcut parte din poliţia politică sau din alte servicii secrete. În cazul în care găsesc evidenţe că au făcut poliţie politică sunt sacţionaţi conform Codului Administrativ sau Codului Civil. Modelul românesc în domeniul lustrației a acționat destul de târziu, iar elita politica românească a ales o variantă mai lentă pentru prelucrarea cazurilor. Pentru o însănătoşire a societăţii româneşti și cele maghiare, se impune ca procedeele aplicate de lustrare să continue.

Toate fostele state socialiste, care sunt acum membre ale comunității europene, au reușit să construiască și să implementeze un sistem instituțional conform propriului lor caracter social și național pentru a impune sarcina istorică de confruntare și de tragere la răspundere a făptașilor care au servit regimele dictatoriale.

Inițiativele demarate în Republica Moldova sunt lăudabile, dar nu sunt suficiente, întrucât experiența mai multor țări din ultimele decenii arată că documentele preluate de la fostul custode de documente ar trebui plasate într-o arhivă de specialitate independentă și gestionate de un institut de cercetare independent.

Mai presus de toate, cel mai important este conștientizarea societății că începerea unei noi epoci istorice merită să fie construită doar cu o moștenire liberă (eliberată), astfel încât victimele să poată fi comemorate fără îngrădiri, iar foștii colaboratori și profesioniști prin mecanismele legale pentru deconspirarea celor care au colaborat cu organele de securitate şi care acum ocupă funcţii de conducere sa fie eliminați din funcții în așa fel ca generaţiile viitoare să afle dimensiunile ororilor totalitarismului comunist pentru a se feri, de asemenea, de ideologii și regimuri politice periculoase.

Referințe:

1. KATALIN, Kónyáné dr. Kutrucz (2012). *A Történeti Levéltár működésének jogi keretei és annak változásai.* in Betekintő, 2012/3, ÁBTL, Budapest, 2021, pp. 1-13. Disponibil: http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2012_3_kutrucz_0.pdf (accesat: 12.03.2023).
2. ÁRON, Máthé (coord.). *„Az nem lehet ugyanis, hogy súlyos bűntett ne legyen büntethető” Jogi fejezetek a magyar igazságtétel és kárpótlás történetéből,* Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017, pp. 305-308.
3. CSEH, Bendegúz Gergő. *A Történeti Levéltár funkcióváltozásai. A nyilvánosság lehetőségei a magyar titkosszolgálati levéltárban,* in Betekintő, ÁBTL, Budapest, 2019/4, pp. 81-92. Disponibil: https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2019_4_cseh_0.pdf (accesat: 12.04.2024).

4. PETRESCU, Dragoş, (2020). *Law in Action in Romanai, 2008-2018: Context, Agency, and Innovation in the Process of Transitional Justice,* in *Journal of Romanian Studies*, vol. 2, No.2, 2020, pp. 195-217. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/349816416_Law_in_Action_in_Romania_2008-2018_Context_Agency_and_Innovation_in_the_Process_of_Transitional_Justice (accesat: 22.02.2024).
5. CNSAS. *Raport de activitate, 2021*, pp. 10-12. Disponibil: http://www.cnsas.ro/documente/rapoarte/Raport%20CNSAS%202021.pdf (accesat: 12.05.2024).

Date despre autor:
István BANDI, Arhiva Istorică a Serviciilor Secrete din Ungaria (ABTL), Budapesta, Ungaria.
E-mail: istvanbandi@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4301-3755

Prezentat la 30.09.2024